

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

יתרו תשס"ט פרשת שבוע

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

"עם סגולה" = "עם (עם זכות) בחירה"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

במרכז פרשת יתרו עומדת פרשת מתן תורה. רגעים מופלאים אלה שינו את ההיסטוריה העולמית והפכו את עם ישראל לעם סגולה. וז"ל הכתוב:

"וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: וַיִּמָּשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְקֹנֵק... וַעֲתָה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקִלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִייתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ" (שמות י"ט ב-ה).

ננסה השבוע להסביר את המהפך הגדול באמצעות רעיונותיו של בעל חידושי הרי"מ, סבו של בעל ה"שפת אמת", אדמו"רי חסידות גור.

בכל הפרשיות הראשונות של ספר שמות, מרבה בעל ה"שפת אמת" לצטט את סבו, הטוען כי עשרת המאמרות תוקנו באמצעות עשרת המכות ואיפשרו את התיקון הגדול של עשרת הדברות. לטענתו לא מדובר בקשר סמנטי לשוני גרידא, אלא בקשר מהותי המביא לידי ביטוי תהליך רוחני יסודי בתולדות האנושות. נצטט מתוך דבריו לפרשתנו:

"כמו שאמר מו"ז ז"ל כי עשרת הדברות כנגד עשרה מאמרות... וכמו האדם שנכנס בו מקודם יצר הרע ואחר כך בא יצר הטוב שהוא תיקונו. וכמו מקודם תהו ובהו... כן היו עשרה מאמרות קרובים אל הטבע, עד שהיו עשרת הדברות להתחדש ולתקן חיות של העולם כנ"ל להיות נגלה ומבורר כי רק ממנו יתברך בכח התורה כמו שאמרו "בראשית" בשביל התורה שנקראה ראשית... " (תרל"ב).

התקופה הראשונה כפי שמגדיר בעל חידושי הרי"מ היא תקופת התהו, שמבחינה רוחנית שררה בעולם, גם אחרי בריאת העולם, באמצעות עשרת המאמרות. תקופה זו מקבילה בחיי האדם, לתקופה שלפני גיל קבלת נעם על מצוות. בגיל זה, לאדם רק יצר הרע, המביאו לידי מעשי נערו. השפעתו של יצר הטוב עדיין איננה קיימת. בתקופה זו התנהל העולם על פי חוקי הטבע, ללא השפעה של תורה. במציאות שכזו עדיין לא שייך לדבר על תיקון עולם, באמצעות בחירה חופשית, של עשה טוב וסור מרע. מכיון שעדיין לא נברא ה"תבלין", היצרים הגשמיים והחומרים הם המניעים את האנושות. לשיאים נמוכים ביותר הצליחו להגיע המצרים בראשות פרעה מה שמכונה בלשון חכמים "מ"ט שערי טומאה". לפי הבנה זו שלילת הבחירה החופשית מפרעה איננה עונש, היא תוצאה הכרחית של עולם שנברא בעשרה מאמרות קודם לזמן בו ניתנו עשרת הדברות.

כדי להעלות את העולם למדרגה חדשה, היה צורך לגאול את עם ישראל ממצרים ולהעלות אותם מ"מ"ט שערי טומאה" אל "מ"ט ימי הספירה" ולהביאם אל היום החמישי, יום מתן תורה. עשרת המכות הוכיחו לעם ישראל, למצרים ולעולם כולו, כי יש מי שמנהיג את עולם חוקי הטבע. עשרת המכות הוכיחו עוד כי ניתן להשתחרר מכבלי עולם החומר ומ"כח הכובד" הטבעי, המושך כלפי מטה.

הבשורה המרכזית של מתן תורה היא כי האדם הנו בעל שני יצרים. לא רק יצר הרע, כי אם גם יצר הטוב. לאדם יש בחירה חופשית. כדי ללמד את האנושות מה כוחה של בחירה חופשית נבחר עם ישראל כ"עם סגולה"- "עם בחירה", כמי שיקבל את התורה. מרגע זה ניתן להביא לידי ביטוי את היותם בני חורין על ידי בחירה בטוב. רק מי שבחירתו החופשית מודרכת על ידי עשרת הדברות, שהן ורק הן מגדירות מהו טוב, דבק בקב"ה.

השבוע ילכו אזרחי מדינת ישראל להצביע בבחירות חופשיות.

זמן רב התפללנו כי נזכה להשתתף בבחירת מנהיגי הציבור של מדינת היהודים.

נלך בשמחה להצביע, תוך כדי זכירת חובתנו לבחור בטוב מתוך בחירה חופשית,

מתוך הודאה לקב"ה על הזכות שנפלה בחלקנו להיות שותפים להליך בחירות חופשי ושוויוני

ומתוך תפילה לבורא עולם, שנזכה מתוך כך,

למדינה בה יותר אנשים יודרכו על ידי עשרת הדברות.

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

יד' - כ' שבט, בבא קמא דפים מב-מח

כללי חיוב אדם בנזק

הרב עופר לבנת

למדנו, לפני מספר שבועות, בדף היומי (דף כו עמוד א) את הכלל "אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד". אם כן לכאורה, אדם חייב על כל נזק שעשה. למרות זאת, מהרבה סוגיות מוכח, שכלל זה אינו תקף תמיד ויש מקרים בהם אדם פטור על נזק שעשה. בסוגיה הנלמדת השבוע בדף היומי (דף מח) הגמרא קובעת את הכללים הבאים בתחום זה. הגמרא מבחינה בין שלושה מצבים:

1. המזיק שלא ברשות והניזק ברשות.
2. שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות.
3. המזיק ברשות והניזק שלא ברשות.

אם המזיק פעל שלא ברשות והניזק פעל ברשות אזי תקף הכלל "אדם מועד לעולם" והמזיק חייב. דוגמה קלסית למקרה זה היא כאשר המזיק נכנס לרשותו של הניזק, ללא רשותו והזיק. גם כאשר שניהם היו ברשות הרבים, אם המזיק התנהג כנגד הכללים המקובלים, כגון שרץ ברשות הרבים והזיק יהיה חייב גם על נזק שנעשה בשוגג או באונס. אם שניהם "היו ברשות", כגון ששניהם הלכו ברשות הרבים, או ששניהם "היו שלא ברשות", כגון ששניהם רצו ברשות הרבים, הגמרא מחלקת בין מקרים שונים. לפי רש"י החילוק הוא בין נזק שנגרם באופן פעיל או באופן סביל. אם המזיק פגע בחברו והזיקו, הוא חייב על הנזק. אך אם הניזק נתקל במזיק, המזיק פטור. אם שניהם היו פעילים והתנגשו זה בזה, זה נידון כמו הזק שנעשה באופן סביל והמזיק נפטר. לפי הרמב"ם (הלכות נזקי ממון ו, א-ג), החילוק הוא האם המזיק התכוון להזיק, שאז הוא חייב, לבין אם הזיק ללא כוונה ואזי הוא פטור. אמנם רואים מדברי הרמב"ם (שם הלכה ח, ועוד מקומות) שאין צורך שממש יתכוון להזיק, אלא כל מקרה שנהג בפשיעה נידון כמי שהזיק בכוונה וחייב. אם המזיק היה ברשות והניזק היה שלא ברשות, כגון שהניזק נכנס ללא רשות לתוך רשותו של המזיק, לפי רש"י המזיק פטור אפילו אם הזיק באופן פעיל כיון שלא ידע מנוכחותו של הניזק. רק אם היה מודע לנוכחותו אז חייב אם הנזק נעשה באופן פעיל. לפי הרמב"ם גם במקרה זה הכלל הוא שאם הזיק בשוגג או באונס פטור ורק אם הזיק במזיד חייב. כללים אלו ניתנים ליישום בכל מקרה גם בימנו, כמו בתאונות דרכים, שלצערנו מאוד שכיחות, נצטרך לבדוק על פי כללים אלה מי הוא החייב.

שאלה

בחמדת הדף היומי לפרשת בשלח הובאו דברי הנחלת דוד שהסביר שלדעת הרמב"ם חיוב המיתה לשור שהרג הוא חיוב על השור ולא על הבעלים. לכאורה הסבר זה סותר את דברי הרמב"ם במורה הנבוכים (חלק שלישי פרק מ) שכתב: "ומה שהבהמה נהרגת אם הרגה אדם אין זה עונש לה כפי שלוועגים לנו המינים, אלא זה עונש לבעליה, ולפיכך נאסר ליהנות בבשרה כדי שיקפיד בעל הבהמה בשמירתה, וידע שאם תהרוג קטן או גדול, בן חורין או עבד, הפסיד דמיה על כל פנים..." הרי שלדעת הרמב"ם גם הריגת השור הוא חיוב על הבעלים כדי שישמור ולא כדברי הנחלת דוד? משה גרוס מעלה אדומים

תשובה

שאלה זו של הטעם להריגת בהמה נידונה רבות במפרשי התורה (עיין שמות כ"א, כח וכן בראשית ט', ה). הרמב"ן (בראשית ט, ה) אכן תמה כיצד ניתן לומר שיש כאן עונש לבהמה שהרי "אין בחיה דעת שתענש או תקבל שכר". אך אף על פי כן הסיק הרמב"ן שיש כאן "גזרת מלך" מיוחדת שכאשר בהמה הורגת אדם היא נהרגת, ואין הטעם משום עונש לבעלים. הוכחתו של הרמב"ן היא ממשנה הנלמדת השבוע בדף היומי (מד עמוד ב) שבה נאמר שלדעת תנא קמא גם שור המדבר, שהוא שור שאין לו בעלים, חייב מיתה אם הרג אדם. הוכחה נוספת שניתן להביא לדברי הרמב"ן היא מהמשנה בסנהדרין (דף ב עמוד א) ששור הנסקל נידון בסנהדרין של עשרים ושלושה דיינים, ואילו ההתייחסות למקרה זה הייתה של עונש ממוני לבעלים היה די בבית דין של שלושה דיינים.

הרמב"ם פסק את ההוכחות הללו. בהלכות נזקי ממון (פרק י הלכה ו) פסק הרמב"ם שגם שור שאין לו בעלים נסקל. וכן בהלכות סנהדרין (פרק ה הלכה ב) פסק הרמב"ם שדין שור הנסקל בבית דין של עשרים ושלושה והגדיר זאת כ"דיני נפשות בהמה".

לכן נראה שגם לדעת הרמב"ם התורה קבעה חיוב מיתה לשור שהרג. זהו חיוב על השור כדברי הנחלת דוד. אומנם הרמב"ם במורה הנבוכים, הסביר, שהטעם שקבעה התורה חיוב זה הוא כדי לגרום לבעלים לשמור, אך אין זה מגדיר את התשלום, כחיוב הבעלים.

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

חובת השבה בשומרים

הרב אורי גנץ

בגליון זה נדון בשאלה אם מוטלת על השומר חובת השבת הפקדון למפקיד, או שמא אין עליו חובה אישית כזאת. עסקנו בעבר בשאלה מהו הזמן הקובע להתחלת חיוביו של שומר. ראינו שהגמי' במסכת כתובות (לד): ובבא קמא (ק"ב). מביאה שתי לישנות בענין. ללשון אחת שעת החיוב היא תחילת השמירה וללשון השניה שעת החיוב היא שעת הנזק שאירע לפקדון. להלכה, פסקו רוב הראשונים שהחיוב חל בשעת הנזק, ורק אז מתחיל שעבוד נכסי השומר, אך הרמב"ם פסק שתחילת השמירה היא שעת החיוב, אז מתחיל שעבוד הנכסים.

היה מקום לומר שהמחלוקת תלויה בשאלת חובת ההשבה, שהרי, אם ישנה חובת השבה – מסתבר שהיא חלה כבר בשעת ההפקדה, כדעת הרמב"ם. אך אם אין חובת השבה – אין החיוב מתחיל אלא כאשר קורה לפקדון נזק, אז נוצר חיוב כספי.

אולם, הש"ך (חושן משפט סי' רצא סקמ"ד) כתב שגם לראשונים הפוסקים שאין שעבוד משעת ההפקדה מ"מ ישנה חובת השבה, אלא שכל עוד החפץ קיים אין מקום לשעבוד נכסים שהרי החובה היא להשיב את החפץ עצמו. רק כאשר החפץ נזקק אז "מתורגמת" חובת השבת החפץ לחוב כספי ואז משתעבדים הנכסים להשבה. לכן נוקט הש"ך שכאשר השומר מסופק אם הוא חייב או פטור (כגון שאינו יודע אירע אונס או גניבה ואבידה) חל דין של "איני יודע אם פרעתיך", וחייב, כמו שנתבאר בגליונות הקודמים.

לעומתו טוען "קצות החושן" (סימן ש"מ סק"ד) שאין על השומר חובת השבה כלל והחיוב שנוצר בשעת הנזק הוא חיוב חדש ולכן לדעת רוב הראשונים חל החיוב רק בשעת הנזק והרי זה בגדר "איני יודע אם נתחייבתי" ופטור כאשר הוא מסופק מה קרה לחפץ. במחלוקת זו, שנתבאה בגליונות קודמים, אנו רואים שהש"ך סובר שישנה חובת השבה בשומרים וקצות החושן חולק על כך. נביא דוגמאות נוספות המושפעות מעקרון הזה.

בסי' ש' דן השו"ע במקרה הבא: שנים הפקידו כסף אצל שומר. זה הפקיד מאתיים, וזה הפקיד מאה, ובשעת ההחזרה כל אחד טוען שהוא הפקיד מאתיים, והשומר – איננו זוכר.

פסק השו"ע שכאשר לא היה מוטל על השומר לזכור מי הפקיד מאתיים (כגון שהפקידו אצלו ביחד) אין הוא חייב אלא מאה לזה ומאה לזה, והשאר "י"הא מונח עד שיבא אליהו".

לעומת זאת, בסימן רכ"ב פוסק השו"ע שאם קנה מקח מאחד מחמשה בני אדם ואינו זוכר ממי - - מניח התשלום ביניהם, ואם בא לצאת ידי שמים (מידת חסידות) ישלם לכל אחד מהם.

קצות החושן (ח"מ סימן ש' סק"א) שואל מדוע לגבי שומרים אין מידת חסידות לשלם מאתיים לכל אחד כמו במקרה? ומתריך לפי דרכו, שבמכירה יש על הקונה חובה אישית ("חובת גברא") לשלם למי שמכר לו. לכן מידת חסידות לשלם מספק, לכולם. אך על השומר אין חובת השבה לבעלים, אלא יש לו חובת שמירה, וכשמסיים לשמור יבוא הבעלים ויקח את שלו. לכן הויכוח שבין שני המפקידים איננו נוגע לשומר כלל! על כן על שומר אין חובה אפילו ממדת חסידות להחזיר לשניהם.

במקרה הבא, נביא דוגמה בה נראה שאין חובת השבה בשומרים, לפי דעת בעל "נתיבות המשפט".

שבועת "מודה במקצת" היא חיוב מן התורה על מי שהודה במקצת התביעה שכנגדו. נתיבות המשפט (חושן משפט סי' פ"ז סק"א) טוען שאין שבועת מודה במקצת, כאשר אחד טוען ששתי הפרות הרועות במרעה הן שלו והשני מודה שאחת שלו ואחת של חבירו.

סיבת הדבר היא שאין כאן תביעה שאדם תובע את חבירו באופן אישי, אלא שיש דיון על הפרות, שבועת מודה במקצת נאמרה, רק כאשר ישנה תביעה אישית, כגון בהלוואה או פקדון. הרי לנו שנתביבות המשפט סובר שישנה חובת השבה על השומר.

בגמרא אכן מפורש בכמה מקומות שישנה שבועת מודה במקצת בפקדון, ולכן נראה שהקצות יחלוק על הנחת היסוד של הנתיבות, ויסביר שיש שבועת מודה במקצת גם כאשר אין תביעה אישית, שהרי לשיטתו גם בפקדון אין תביעה אישית על השומר.

נביא דוגמה נוספת שבה, הש"ך פוסק לשיטתו, שיש חובת השבה בשומרים. בגמ' (בי"ק ק"ח). נאמר: "מלווה ניתנה ליתבע בכל מקום אבידה ופקדון לא ניתנה להיתבע אלא במקומן".

כך פסק השו"ע (ח"מ סי' רצ"ג סעיף א) – אין המפקיד יכול לתבוע הפקדון אלא במקום שהפקידו... וטעם הדבר משום שהפקדון קיים, וזכותו של הנפקד לומר שהשאייר אותו במקום בו קיבל אותו. (אמנם, אם הפקדון נמצא איתו עכשיו כאן - עליו להחזירו, גם אם אין זה במקום ההפקדה).

האחרונים התקשו, בהסבר היסוד עליו בנוי דין זה? הרי אם הפקדון אינו נמצא כאן, לא יוכל השומר להחזירו גם אם יהיה חייב!

הש"ך (סק"א) מסביר שאם היתה חובה על השומר להחזיר את הפקדון בכל מקום, היה עליו לתת חפץ כעין החפץ שהופקד (גם אם הפקדון עצמו איננו כאן) ולכן חידשה הגמרא שאין עליו חובת השבה אלא במקום הפקדה.

תירוץ זה בנוי על ההנחה שאכן יש על השומר חובת השבה ואם אינו יכול כרגע להשיב את החפץ - יתן חפץ חלופי, אלא שאין חובה כזאת שלא במקום ההפקדה.

נמצאנו למדים שלדעת הש"ך ונתיבות המשפט יש חובת השבת הפקדון בשומרים ולדעת הקצות אין חובה כזאת.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ו)

Florida, USA

פלורידה, ארה"ב

אדר ב' תשס"ג

נשיקת ספר התורה באמצעות סידור

שאלה

האם מותר להשתמש בסידור כדי להגיע באמצעותו אל ספר התורה ולנשקו בדרכו אל הבימה או בחזרתו? האם אין כאן ניסיון לא ראוי לחסוך בהליכה תוך "ניצול" הסידור?

תשובה

מותר לנשק ספר תורה בעזרת סידור; ונראה שאף אם מטרתו לחסוך בהליכה ועל-ידי הסידור מאריך את ידו, אין בזה משום זלזול בקדושה^{1,2}.

¹ לכאורה ניתן לדמות מקרה זה לשימוש בספר אחד כהגבהה לספר שני, שאמנם ט"ז (יו"ד סי' רפב ס"ק יג) אוסר, משום ביזיון שעושה בו מעשה "עץ או אבן"; אבל "מגן אברהם" (או"ח סי' קנד ס"ק יד) מתיר, על-פי הגמרא במגילה (כו ע"ב), שרבה התיר להשתמש בתיבה כדי לסתום פתח ולמנוע טומאה, ובכך לאפשר לכהנים להיכנס לבית הכנסת; והכריעו "חיי אדם" (כלל לא סעי' מח) ו"משנה ברורה" (שו"ע או"ח סי' קנד ס"ק לא, סי' שטו ס"ק ל), שאפשר לסמוך על "מגן אברהם".
וניתכן עוד לומר שאף לשיטת ט"ז מותר, הואיל וקדושת ספר תורה גדולה מקדושת סידור, ובמיוחד כאשר כוונתו רק לנשק בעזרת הסידור (כמו בעזרת הציצית) ולא לחסוך בהליכה.
אמנם, יש מקום לדון שאם אפשר על-ידי ציצית אולי עדיף לנשק על-ידה ולא להשתמש בסידור; ועיין ב"שערי אפרים" (שער ד, ג), שהעולה מנשק לספר תורה בעזרת הטלית או המעיל, ולא כתב שעדיף על-ידי הטלית;
אמנם יש לדחות, ששם תפקיד המעיל לשמש את הספר תורה, ואין בזה הורדה כשמנשק בעזרתו את הספר; ועוד, הואיל ונהגו כן יש לומר "לב בית דין מתנה עליהם", וכמו שכתב הרמ"א (שו"ע או"ח סי' קנד סעי' ח).
² ב"כתבי הגר"א הענקין", "עדות לישראל" (עמ' כג סעי' ג), כתב שעדיף מנהג הספרדים ש"מראים מרחוק באצבע ומנשקים".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש !!! שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 400 ₪ במקום 480 ₪